

УДК 378.1

НОЖКО Ігор Олегович,

науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
інновацій у сфері цивільної безпеки,
Черкаський інститут пожежної безпеки імені
Героїв Чорнобиля Національного університету
цивільного захисту України
e-mail: nogko1991@gmail.com

РОЛЬ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Автором проаналізовано роль науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців цивільного захисту в процесі формування їхньої професійної компетентності; аргументована наукова позиція щодо необхідності раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм і методів організації як аудиторної, так і позааудиторної роботи; визначено принципи підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту до науково-дослідницької діяльності: системності, безперервності, комплексності, інтегративності, науковості, інноваційності, прогностичності.

Ключові слова: професійна компетентність; фахівець цивільного захисту; науково-дослідницька діяльність.

Постановка проблеми. Підвищення ролі людського фактора в різних сферах життя суспільства зумовлює збільшення вимог до рівня професіоналізму випускників вищих навчальних закладів, здатних вирішувати складні завдання, прогнозувати та моделювати результати власної професійної діяльності тощо. Найбільш затребуваними стають не просто висококваліфіковані спеціалісти, а фахівці, здатні самостійно орієнтуватися в інформаційному просторі, порівнювати, аналізувати, узагальнювати знаходити найкращі варіанти розв'язання професійних задач, а отже – здійснювати дослідження в конкретних галузях знань. Сучасні фахівці повинні володіти всіма властивостями, необхідними для самостійного формулювання, аналізу та вирішення професійних проблем – тобто, володіти дослідницькими навичками.

Для фахівця цивільного захисту особливого значення набувають такі якості особистості, як готовність до самоосвіти, креативність, здатність здійснювати пошукову діяльність, поглиблювати знання. Особливим критерієм, який характеризує рівень фахової

підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту, виступає його професійна компетентність.

У зв'язку з цим науково-дослідницька робота набуває все більшого значення і трансформується в один із основних компонентів професійної підготовки майбутнього фахівця цивільного захисту в умовах вищого навчального закладу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні положення та науково-методичні засади підготовки фахівців цивільного захисту висвітлюють О. Бикова, М. Варій, Н. Вовчаста, В. Доманський, М. Коваль, А. Майборода, В. Ротарь та ін. Психолого-педагогічні засади управління навчально-виховним процесом розкривають А. Алексюк, В. Андрущенко, С. Вітвицька, С. Гончаренко, Р. Гуревич, В. Маслов, Н. Ничкало та ін.

Різні аспекти проблеми компетентності розглядають С. Гончаренко, І. Драч, Т. Ткаченко, А. Хрипунова, М. Чобітько, О. Шапран, В. Ягупов та ін.

Питання ролі науково-дослідницької діяльності як компонента професійної підготовки майбутніх фахівців знайшли своє відображення в роботах С. Архипової, І. Бец, О. Бикової, О. Біди, О. Дягілевої, О. Єгорової, А. Кузьмінського, Г. Лохонової, С. Сисоєвої, М. Солдатенка, О. Смірної та ін.

У них обґрунтовується значимість даного виду діяльності для розвитку інтелектуальних якостей особистості, науково-дослідницька робота розглядається як засіб формування наукового світогляду, спеціальних знань і науково-дослідницьких умінь і навичок, розвитку самостійності та активності, обґрунтовуються форми та методи її організації у вищому навчальному закладі.

Важливість проблеми формування науково-дослідницьких умінь курсантів підкріплює аналіз професіограм фахівців різних напрямків, у які включені вміння формулювати і вирішувати проблеми, системного аналізу, абстрагування, формалізації тощо.

Ми, в аспекті нашого дослідження, робимо акцент на першорядному значенні науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців цивільного захисту як важливого елемента їхньої професійної компетентності.

Мета статті – проаналізувати роль науково-дослідницької роботи майбутніх фахівців цивільного захисту в процесі формування їхньої професійної компетентності.

Виклад основного матеріалу. Професійна компетентність майбутнього фахівця цивільного захисту набуває особливої актуальності, оскільки неможливо забезпечити рівень безпеки та своєчасної допомоги населенню без наявності означеної характеристики тих, хто безпосередньо впроваджує в життя країни даний вид соціального замовлення [1; 2]. Аналіз доробку науковців засвідчує цілком аргументовану позицію щодо обґрунтування ролі науково-дослідницької роботи у контексті професійної компетентності фахівців цивільного захисту.

Особливо цінною для нашого дослідження є наукова позиція І. Драча з приводу того, що «формування компетентності як здатності до співорганізації суб'єктом власних та інших ресурсів для досягнення певної мети передбачає і формування ресурсів суб'єкта, які можна поділити на внутрішні (знання, вміння і навички, цінності, мотиви, психологічні особливості) та зовнішні (соціальні, матеріально-технічні), що забезпечують реалізацію внутрішніх ресурсів в різних ситуаціях і обставин життєдіяльності». Основними ознаками компетентнісного підходу в освіті є: поєднання особистісної та діяльнісної орієнтації в освітньому процесі; акцентування уваги на результатах освіти, якими є не лише сума засвоєних знань, умінь і навичок, а здатність людини діяти в різноманітних проблемних та соціальних ситуаціях. Компетентнісно орієнтована освіта, наголошує науковець, спрямована на формування здатності або готовності мобілізувати всі свої ресурси (системно організовані знання, вміння та навички, здібності й психічні якості), які необхідних для розв'язання різних проблем [3, с. 20–34].

Вивчення проблеми формування професійної компетентності засобами науково-дослідницької роботи показало необхідність педагогічного обґрунтування організації даного процесу.

Організація науково-дослідницької роботи розглядається як сукупність цілеспрямованих процесуальних дій суб'єктів (викладачів, студентів тощо) у навчальний та

позанавчальний час згідно з технологіями, які забезпечують реалізацію особистісно орієнтованої моделі взаємодії з метою формування у майбутнього фахівця необхідних компетенцій [4, с. 6].

Науково-дослідницька робота курсантів здійснюється відповідно до: законів України «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про освіту», «Про вищу освіту»; Положення про вищі навчальні заклади МВС, затвердженого наказом України від 14.02.2008 № 62; Положення про правове, організаційне та методичне забезпечення науково-дослідницької діяльності курсантів, слухачів і студентів у вищих навчальних закладах МВС (наказ МВС України від 12.03.2009 № 109); розпорядження МВС України «Про визначення базових вищих навчальних закладів МВС України» від 05.06.2008 № 612; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 роки та щорічних Планів НДР і ДКР НАВС, Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затверджених наказом МВС України від 16.03.2015 року № 275, інших загальнодержавних, відомчих планів і програм розвитку вищої освіти та науки, наказів ректора, рішень ректорату та Вченої ради.

Науково-дослідницька робота сприяє мобілізації творчих сил майбутніх фахівців, надає умови для формування самостійних дослідницьких навичок. Тому навчальний процес має бути організований таким чином, щоб слухачі могли самостійно оволодіти комплексом знань і умінь, навчитися керувати собою і обставинами, навчитися діяти логічно, знаходити способи самореалізуватися тощо [5].

Вища школа, виконуючи соціальне замовлення суспільства, повинна забезпечити безперервність освіти та самоосвіти майбутніх фахівців цивільного захисту, допомогти курсантам оволодіти ефективними методами самостійної науково-дослідницької діяльності. Вагомою у контексті досліджуваної проблеми є думка професора А. Кузьмінського про те, що сьогодні значно зростає роль ВНЗ у навчанні студента самостійно здобувати знання [6, с. 309].

Принципово важливою для нашого дослідження є наукова позиція О. Біди та О. Савченко, відповідно до якої, студент повинен усвідомлювати себе не лише споживачем, а й розповсюджувачем своєї індивідуальної пізнавальної діяльності. Реалізація цієї умови стане можливою за умови використання групової форми організації самостійної роботи [7].

Аналіз досвіду діяльності вищої школи дає змогу виділити такі види науково-дослідницької роботи студентів : підготовку до семінарських занять, аналіз наукової літератури, укладання бібліографії; підготовка повідомлень та рефератів; написання тез, статей, звітів про проходження практики; участь у студентських наукових гуртках і радах наукових товариств, олімпіадах, конференціях, науково-практичних семінарах; розробка проектів; участь у науково-дослідній роботі випускової кафедри; вивчення й узагальнення передового досвіду органів внутрішніх справ, підготовка та захист курсових і кваліфікаційних робіт тощо.

Ефективність науково-дослідницької роботи курсантів залежить від :

- 1) раціонального поєднання традиційних та інноваційних форм і методів організації як аудиторної, так і позааудиторної роботи;
- 2) рівня складності науково-дослідних завдань;
- 3) співвідношення між аудиторною та позааудиторною роботою;
- 4) забезпечення індивідуального та диференційованого підходу;
- 5) зіставлення інтересів та можливостей курсантів з вимогами навчального плану або цілями та завданнями науково-дослідницької роботи;
- 6) наявності належної кількості довідкової та науково-методичної літератури, методичних вказівок щодо виконання самостійних завдань;
- 7) використання можливостей електронних бібліотек (навчання з використанням електронного посібника (підручника); навчання з використанням електронної лекції, конспекту; навчання з використанням електронного навчально-методичного комплексу);
- 8) рівня контролю за виконанням науково-дослідних завдань.

Наголосимо, що основа пізнавальної активності курсантів закладається викладачем у ході лекцій і семінарських занять, що включає в себе розвиток почуття задоволення від озброєння новими знаннями, уміннями і навичками організації своєї розумової праці.

Для активізації науково-дослідницької роботи курсантів необхідним є:

- поглиблення теоретичних знань і практичних умінь відповідно до змісту навчальної дисципліни;
- навчання методології раціонального та ефективного здобування й використання знань;
- активізація участі курсантів у різних формах як аудиторної, так і позааудиторної роботи. Тому протягом усього періоду навчання необхідно системно й цілеспрямовано залучати курсантів до виконання наукової роботи, створювати проблеми групи з урахуванням наукових інтересів, здібностей, можливостей і досвіду наукової роботи курсантів; забезпечити науково-дослідну базу;
- створення ситуацій успіху при впровадженні в практику наукових результатів;
- заохочення самостійності курсантів при вирішенні наукових проблем;
- надання можливості публікації результатів досліджень у наукових журналах і збірниках.

Аналіз наукових розвідок з окресленої проблеми [2–6] дозволив виокремити такі визначені принципи підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту до науково-дослідницької діяльності: системності, безперервності, комплексності, інтегративності, науковості, інноваційності, прогностичності.

Висновки. Науково-дослідницька робота майбутніх фахівців цивільного захисту розглядається на основі особливостей і перспектив розвитку вищої освіти на засадах компетентнісного підходу, спрямована на вироблення нових наукових знань, теоретичну систематизацію об'єктивних знань про сутність професійної діяльності.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у розробці критеріїв, рівнів та показників оцінки якості науково-дослідних робіт.

Список використаної літератури

1. Ротар В. Професійна компетентність майбутніх спеціалістів: теоретичний аспект / В. Ротар // Імідж сучасного педагога. – 2014. – № 6 (145). – С. 22–23.
2. Ротар В. Б. Формування правової компетентності майбутніх фахівців із цивільного захисту у процесі професійної підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В. Б. Ротар; ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». – Переяслав-Хмельницький, 2015. – 18 с.
3. Драч І. І. Управління формуванням професійної компетентності магістрів педагогіки вищої школи і теоретико-методичні засади: монографія / І. І. Драч. – К.: Дорадо-Друк, 2013. – 456 с.
4. Сисоєва С. О. Методологія науково-педагогічних досліджень: Підручник / С. О. Сисоєва, Т. Є. Кристопчук. – Рівне: Волинські обереги, 2013. – 360 с.
5. Анищенко В. А. Комплексная система научно-исследовательской работы студентов – основа подготовки конкурентоспособного специалиста // Научно-практическая конференция «Инновационные процессы в системе научно-исследовательской работы студентов», 21–23 февраля 2006 г. / В. А. Анищенко. – Оренбург: ИПК ГОУ ОГУ, 2006. – С. 30–33.
6. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: [навч. посібн.] / А. І. Кузьмінський. – К.: Знання, 2005. – 486 с.
7. Біда О. А. Організація самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання / О. А. Біда, О. П. Савченко // Витоки педагогічної майстерності: збірник наукових праць / ПДПУ ім. В. Г. Короленка; головна редкол.: В. О. Пашенко та ін. – Полтава: ПДПУ, 2009. – Вип. 6. – С. 233–235.

References

1. Rotar, V. (2014). Professional competence of future specialists: a theoretical aspect. *The image of the modern teacher*, 6(145), 22–23. (in Ukr.).
2. Rotar, V.B. (2015). Formation of legal competence of specialists in the civil protection training. (Ph.D Dissertation). *Thesis*. Pereyaslav-Khmelnytsky: Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical university G. Skovoroda. (in Ukr.).
3. Drach, I.I. (2013). *Management of formation of professional competence Masters pedagogy of higher education and theoretical and methodological foundations*: monograph. Kyiv, Dorado Print. (in Ukr.).
4. Sysoeva, S.A., Krystopchuk, T.Ye. (2013). *Methodology of scientific and educational research*: Textbook. Rivne, Volyn amulets. (in Ukr.).
5. Anischenko, V.A. (2006). A comprehensive system of research work of students - the basis of preparation of the competitive expert. Scientific-practical conference "Innovative processes in the research work of students of the system", 21–23 February 2006 Orenburg, 30–33. (in Rus.).

6. Kuzminsky, A.I. (2005). *Pedagogy of high school: a tutorial*. Kyiv: Knowledge. (in Ukr.).
7. Bida, A.A., Savchenko, A.P. (2009). Organization of independent work of students in a credit-module system. *The origins of pedagogical skills, technologies*. *Poltava State Pedagogical University named after V.G. Korolenko*. Poltava, 6, 233–235. (in Ukr.).

NOZHKO Igor,

researcher of Research Laboratory of of innovation in the field of civil security,
Cherkassy Institute of Fire Safety named after Chernobyl Heroes of
National University of Civil Defense of Ukraine,
e-mail: nogko1991@gmail.com

**THE ROLE OF SCIENTIFIC-RESEARCH WORK IN THE PROCESS OF FORMATION
OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS OF CIVIL
PROTECTION**

***Abstract.** The author proved that such personality qualities as readiness for self-education, creativity, ability, carry out of search activities to deepen knowledge are particularly important for the specialist of civil protection. It is highlighted that the research work become increasingly important and are transformed into one of the main components of training future specialist of civil protection in terms of higher education. The role of research work for future specialists of civil protection in the process of their professional competence are analyzed.*

Reasoned scientific position on the need for a rational combination of traditional and innovative forms and methods of both auditorium and non-auditorium activities are grounded; the complexity level of research aims; compliance with the ratio between auditorium and non-auditorium activities; providing individual and differentiated approaches; matching student's interests and opportunities with the curriculum requirements or the aims and objectives of research work; ensuring the adequate numbers of reference and methodological literature, guidance on the separate tasks implementation; usage of digital libraries (learn using electronic textbook, e-lectures, abstracts, usage of electronic educational and methodical complex); control over the implementation of research tasks.

Principles of preparing of future specialists of civil protection to research activity: consistency, continuity, comprehensiveness, integration, predictability, scientific and innovational principles are defined.

Conclusions. Research work of future specialists of civil protection are examined on the basis of characteristics and prospects of higher education due to the competence approach, which are aimed at the development of new scientific knowledge, theoretical systematization of objective knowledge about the nature of the profession.

Perspectives of further scientific studies are in researching the development of criteria, levels and indicators for assessing the research quality.

Key words: professional competence; specialist of civil protection; research activity.

*Одержано редакцією 28.01.2017
Прийнято до публікації 30.01.2017*